

Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor

Fenomene economice și financiare în spațiul românesc în secolele XIX-XX

Studii de economie regională

Coordonatori:

Iosif Marin Balog

Rudolf Gräf

Ioan Lumperdean

Presa Universitară Clujeană

2016

CUPRINS

Cuvânt înainte	7
<i>Daniela Deteșan</i>	
Inventarele de averi din Transilvania, o nouă sursă de istorie economică	11
<i>Ștefan-Sorin Mureșan</i>	
Early Contributions to Parliamentary Supervision of Public Financial Policy: George Barițiu (Austria, 1863–1865) and Traian Lalescu (Romania, 1924)	47
<i>Elena Crinela Holom</i>	
Transformări în structura ocupațională și mobilitate socială în Transilvania (1850–1918)	89
<i>Adrian Onofreiu</i>	
„Glasul pământului” în documente referitoare la satele nășăudene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea	113
<i>Iosif Marin Balog, Ioan Lumperdean</i>	
Proprietari, întreprinzători și acționari la societățile miniere din „cadrilaterul aurifer” al Apusenilor – 1850–1914	141
<i>Mircea Baron</i>	
Nașterea unui oraș industrial: Petroșani	172
<i>Mihail Oprițescu</i>	
Creditul agricol în România modernă – 1859–1914	211
<i>Enache Tușa</i>	
Funcțiile economice ale proprietății funciare dobrogene în contextul colonizărilor – o analiză în viziunea sociologiei gustiene	225

Claudiu Porumbăcean, Viorel Câmpean

Emil Tișcă (1881–1965). Povestea unui bancher din provincie 281

Vasile Ciobanu

Conducătorii și funcționarii băncilor săsești în perioada interbelică 309

Anca Stângaciu

Interferențe ale elitei bancare italiene cu mediul politic românesc
(1920–1939) 337

Ludovic Báthory

Activitatea societății Uricani–Valea Jiului între anii 1919–1924
și recalcularea producției de cărbune conform sistemului
de contabilitate secretă 361

Vasile Dobrescu

Manifestările crizei economice din 1929–1933 în sistemul
de credit din România. Studiu de caz privind băncile „Albina” (Sibiu),
„Mureșana” (Reghin) și „Aurora” (Năsăud) 417

Raluca Hodrea

Filiala din Cluj a Băncii „Albina” din Sibiu sub ocupația maghiară
(1940–1944). Rolul economic-național 433

Cristian Păunescu, Brîndușa Costache, Nadia Manea

Lichidarea băncilor: legislație, instituții, mecanisme (1947–1953) 455

Mihai D. Drecin

Considerații asupra evoluției băncilor cu capital românesc
în primul deceniu post-decembrist (1990–2000) 475

Inventarele de averi din Transilvania, o nouă sursă de istorie economică

*Daniela Deteșan**

Termeni istorici cheie: inventare de avere, avere mobilă, avere imobilă, patrimoniu, istorie economică, districtul Năsăud, Transilvania, secolul al XIX-lea.

Keywords: wealth inventories, tangible assets, intangible assets, patrimony, economic history, Năsăud district, Transylvania, 19th century.

În ultimii 20 de ani s-a înregistrat o revigorare semnificativă a interesului pentru istoria economică a Transilvaniei. Cu toate acestea, surse importante corespunzătoare epocii moderne au rămas neexplorate. Dacă sub raport cantitativ s-au publicat tot mai multe testamente și donații ale țăranilor români¹, nimeni nu a scris până în prezent o istorie a inventarelor de avere luând ca plecare arhivele succesoriale.

Sursă descoperită în Anglia anilor 1950 prin William George Hoskins (1908–1992), inventarele de avere impresionează prin bogăția și diversitatea informației. Joan Thirsk (1922–2013), editoare la celebra serie *The Agrarian History of England and Wales* a continuat demersul de pionierat al lui Hoskins printr-o analiză sistematică a inventarelor. Pe baza cerealelor, animalelor și echipamentelor înregistrate de inventare a relevat mai multe diferențe regionale în practicile agricole. Sub coordonarea lui W. G. Hoskins, Michael Havinden

* CS III, dr., Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca al Academiei Române.
E-mail: detesan31@gmail.com

¹ Pentru regiunea Năsăud s-au publicat 103 testamente în vol. Daniela Deteșan, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase, Claudia-Septimia Sabău (ed.), *Testamente din districtul Năsăud (1861–1871)*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2011; Pentru zona Alba, Năsăud și Sibiu s-au publicat 66 testamente și 19 donații în Daniela Deteșan (ed.), *Căsătorie și moștenire în Transilvania. Documente din a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2013.

a utilizat inventarele de averi în teza sa de doctorat dedicată agriculturii premoderne din Oxfordshire. Viitor decan al Facultății de Studii Sociale din Exeter, Havinden a publicat în 1965 o colecție de inventare ale gospodăriilor și fermelor dintre anii 1550–1590.

Scoțianul Gregory Clark, specialist în istorie economică și profesor la Universitatea din California a folosit inventarele pentru a explica „revoluția consumului” în Anglia secolelor XVII–XVIII. William Davisson a calculat că una din patru gospodării din Essex și Massachusetts lăsa un inventar de avere la mijlocul secolului al XVII-lea². Comparativ în Suedia, pentru 10% dintre adulții decedați s-a făcut în 1770 un inventar de avere, iar în 1830 procentul s-a mărit la 40%. Pentru regiunea franceză Touraine aproximativ 20% din populația rurală redacta un inventar post-mortem³.

Lorna Weatherill, studiind inventare de pe întreg cuprinsul Angliei a pus accentul pe interiorul și structura caselor (numărul camerelor și obiecte casnice precum pahare, farfurii, ceasuri, mobilier, cărți, tablouri)⁴. Margaret Spufford (1935–2014) analizează mișcările și activitatea micilor negustori itineranți din Anglia rurală și se arată interesată de felul în care bunurile, în special textilele și accesoriile au ajuns în casele oamenilor, înainte de proliferarea magazinelor. Membră a Academiei Britanice și reputat istoric, în jurul ei a creat un important grup de cercetători de istorie socială și culturală cunoscuți ca „spuffordieni”. A folosit inventarele ca sursă pentru istoria costumelor și textilelor, a analizat valoarea hainelor, a introdus date despre garderoba oamenilor, specificând ce fel de haine sunt listate în inventare sau ce culoare are îmbrăcămintea⁵.

Lucrările lui Ad van der Woude și Anton Schuurman examinează inventare din Țările de Jos, Anglia, Germania, Franța, Grecia și relevă multe

² Daniel Scott Smith, *Underregistration and bias in probate records. An analysis of data from eighteenth century Hingham, Massachusetts*, „The William and Mary Quarterly”, vol. 32, no 1, 1975, p. 106.

³ Arlette Schweitz, *La pratique notariale en Touraine au XIX-e siècle. L'inventaire après décès*, „Annales des Bretagne et des pays de l'Ouest”, tome 95, no 2, 1988, p. 183.

⁴ Lorna Weatherill, *Consumer behaviour and material culture in Britain, 1660–1760*, London, 1988.

⁵ Margaret Spufford, *The great re-clothing of rural England: petty chapmen and their wares in the seventeenth century*, London, Hambledon Press, 1984.

similitudini dar și diferențe, mai ales în privința modului de evaluare a bunurilor⁶. Cercetând inventarele din orașul francez Meaux, Micheline Baulant descrie modul cum s-au întocmit aceste documente și nu uită să menționeze câteva omisiuni referitoare la valoarea unor obiecte, ori dacă anumite lucruri erau destinate pentru uzul domestic sau vânzării.

Adepti ai metodei cantitative, Gilles Paquet și Jean-Pierre Wallot (1935–2010) au găsit în 400 de inventare de avere din Montreal și Quebec materie primă pentru investigații de istorie economică și socială.

Puțin familiare scrisului istoric românesc, inventarele s-au utilizat sporadic. Producția istoriografică românească este fragmentară și puțin voluminoasă. La un scurt tur de orizont reținem totuși câteva puncte de plecare. Recent, istoricul Dan Dumitru Iacob⁷ a inițiat o cercetare novatoare și binevenită despre inventarele de avere boierești din Principatele Române în secolele XVIII–XIX. Pentru spațiul Transilvaniei ne lipsesc nu doar contribuții legate de conținutul și semnificația actelor întocmite de funcționarii judecătorești. Nu avem instrumente de lucru precum un compendiu de legislație, nici baze de date cu informații referitoare la moștenire și succesiune. Mai exploatate au fost testamentele, disponibile și pentru populația maghiară premodernă⁸, pentru zona Olteniei⁹ sau pentru unele personalități celebre descendente din marile familii boierești muntene¹⁰.

Inventarele de avere, sursă pentru istoria vieții de zi cu zi, oferă o imagine completă asupra bunurilor posedate, de la lingură și cuțit până la produse

⁶ Ad van der Woude, Anton Schuurman (eds.), *Probate inventories: A new source for the historical study of wealth, material culture and agricultural development*, Utrecht, HES Publishers, 1980.

⁷ Dan Dumitru Iacob, *Avere, prestigiu și cultură materială în surse patrimoniale. Inventare de avere din sec. XVI–XIX*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2015. Vezi și <http://www.averiboieresti.ro/index.html>.

⁸ Horn Ildikó, *Testamentele maghiare din Transilvania premodernă*, „Caiete de antropologie istorică. Oamenii și moartea în societatea românească”, III, 2004, nr. 1–2 (5–6), pp. 107–118.

⁹ Mihai Nicolae, *Ultimul gest. Atitudini și reprezentări față de moarte în sursele testamentare din Oltenia* în vol. Radu Mârza, Laura Stanciu (coord.), *Cum se scrie istoria. Apelul la științe și dezvoltările metodologice contemporane*, Alba-Iulia, 2003, pp. 283–295; Mihai Nicolae, *Sensibilitatea față de moarte în testamentele din Oltenia premodernă și modernă (1700–1870)*, „Caiete de antropologie istorică. Oamenii și moartea în societatea românească”, III, 2004, nr. 1–2 (5–6), pp. 119–142.

¹⁰ Filitti Georgeta, *Testamente. Antologie*, Ed. Notarom, București, 2007.

agricole și animale domestice. Indirect ilustrează cum se realizau schimburile locale și comerțul. În particular ne aduc aproape de viața cotidiană, dezvăluie știința de carte și nivelul de cultură al oamenilor. Consemnează circulația cărților, inclusiv titlul, anul apariției, cel mai frecvente dicționare, reviste, hărți.

Date și surse istorice

Ca punct de reper pentru acest articol am selectat inventare de averi dintre anii 1860–1870 păstrate la Arhivele din Bistrița în fondul *Sedria generală a districtului Năsăud*. Istoricul și arhivistul Adrian Onofreiu a valorificat în premieră această impresionantă colecție cu un potențial extraordinar, într-un capitol dedicat justiției din monografia districtului Năsăud¹¹.

Fondul documentar furnizează informații de natură juridică, atât de natură civilă (proces de succesiune, legalizarea diferitelor acte, aprobarea căsătoriilor) cât și penală (proces de furt, speculă, avort, paternitate, viol, crimă de les-majestate, falsificare de hârtii publice, conturbare în posesie). Până în prezent am identificat 149 inventare, dintre care 9 le atașăm mai jos în *Anexe*.

Sursele sunt similare cu cele folosite în istoriografia occidentală. Forma documentelor este tabelară. În redactare se respectă ordinea prestabilită a bunurilor inventariate. Există un preambul, o formulă de început, în care apăreau informații despre persoana decedată și rudele sale (soț/soție, părinți, bunici, copii) dacă acesta a lăsat sau nu testament, data decesului, locul de reședință și de origine, ocupația.

Conținutul propriu-zis cuprinde o listă detaliată a averii active și pasive, cu alte cuvinte toate bunurile lăsate de un defunct după moarte. Această secțiune reprezintă cea mai importantă parte a documentului. Încadrat între formule inițiale și finale, corpul actului se redacta în limba română, maghiară sau germană, prin decizie judecătorească. Este descris fiecare obiect în parte – mărimea, culoarea, materialul din care era confecționat, dacă avea caracteristici particulare, dacă era nou, vechi sau folosit, cantitatea, volumul, greutatea și

¹¹ Adrian Onofreiu, *Districtul Năsăud (1861–1876)*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2010.

valoarea în moneda de circulație a vremii. În încheiere se face o sumă a tuturor bunurilor listate, se notează data și locul unde s-a realizat inventarul și se enumeră numele și calitatea persoanelor prezente (din partea moștenitorilor și a autorităților comunale).

La prima lectură inventarele de avere nu sunt spectaculoase, dimpotrivă apar ca niște surse statistice seci. Descriptive și estimative, listele de bunuri și obiecte reflectă personalitatea proprietarilor și realitățile vieții țărănești.

Transcrierea și prelucrarea lor nu este deloc o operațiune simplă. Necesită răbdare și pricepere, iar pentru interpretare este nevoie de multă finețe, de stăpânirea unor tehnici și metode de analiză a datelor.

Vocabularul folosit este arhaic, plin de regionalisme, arhaisme, expresii populare, cuvinte latinizate, germanizate, maghiarizate, termeni specifici literaturii juridice ardelenesti, vechi unități de măsură pentru capacitate (ferie), lungime (cot, stânjen), suprafețe agricole (iugăr, orgie). Uneori ortografia este lipsită de coerență și trebuie modificată, la fel și punctuația.

Obiectivul urmărit a fost să integrăm o amplă documentație inedită în circuitul științific, plecând de la particular spre general. Dorința de a îmbunătăți cunoașterea asupra subiectului se completează cu cea de a combina și relaționa cât mai multe tipuri de surse pentru a explica valoarea, semnificația și compoziția averilor țăranilor români din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Din înșiruirea bunurilor mobile și imobile se creionează portretele defuncților, se conturează vestimentația epocii și interioarelor caselor țărănești. În plus, cheltuielile înregistrate pentru funeralii completează profilul social al diferitelor grupuri sociale (cu cât răposatul era mai bogat creștea suma plătită pentru înmormântare).

Legea permite cercetătorilor români accesul la documentele notariale și judiciare după 90 de ani de la crearea lor, la documentele privind viața privată a unor persoane după 40 de ani de la decesul acestora și la dosarele personale după 75 de ani de la întocmire¹².

¹² Anexa nr. 6 din Legea Arhivelor Naționale nr. 16/1996. Registrele de stare civilă privind căsătoria intră în spațiul public după 100 de ani, la fel ca în Marea Britanie sau Norvegia; în Olanda se aplică regula celor 75 de ani.

Acoperirea geografică cuprinde zona fostului regiment românesc II de graniță, mai exact înglobează comune românești de pe Valea Someșului (Năsăud, Rodna, Maieru, Feldru, Nepos), de pe Valea Ilvelor (Ilva Mare), de pe Valea Sălăuței (Romuli), de pe Valea Șieului (Șieuț) și de pe Valea Țibleșelului (Poieni). La recensământul din 1857 s-au înregistrat în districtul Năsăud cca 43.000 locuitori, dintre care 35.000 greco-catolici și 6.000 ortodocși (pe Valea Bârgaielor).

Grănicerii români au beneficiat de libertăți sociale, privilegii și scutiri fiscale, aveau o înzestrare economică superioară foștilor iobagi, un grad înalt de deschidere spre lume, o școlarizare mai largă și mai timpurile. Locuitorii dispuneau de o situație materială bună ca urmare a privilegiilor din trecut acordate de Maria Tereza. Semnul bunăstării lor erau casele calde și curate, zidite din piatră. Din inventare reiese că, cea mai mare casă formată din nouă camere, pe două nivele, acoperită cu țiglă, aparține Ludovicăi Botîrlă din Șieuț. Femeia în vârstă de 38 de ani, proprietăreasă de moară, era căsătorită a doua oară după Vlase Gotea și avea estimată instalația pentru măcinarea cerealelor cu două pietre împreună cu toate construcțiile aparținătoare la suma de 2.500 florini¹³. Nu în ultimul rând, locuitorii aveau o conștiință specific grănicerească bazată pe disciplină, rigoare, perseverență, hărnicie, o mentalitate¹⁴ – așa-numita „fală năsăudeană” pe care au purtat-o de-a lungul timpului cu mândrie și responsabilitate.

Cadrul legislativ

Întocmirea inventarelor de avere cădea în responsabilitatea tribunalului. Sedria Generală a districtului Năsăud și-a început activitatea la 20 martie 1862. Era o instanță românească condusă de un președinte și șase judecători.

Procedura judiciară respecta prevederile legale care au suferit mai multe modificări și completări: în 1853 (*Codul civil austriac*, cap. 8 despre dreptul

¹³ Vezi infra doc. 9 din *Anexe*.

¹⁴ Adrian Onofreiu, *Mentalitatea năsăudeană în documente de arhivă*, „Studii și cercetări etno-culturale”, XI, 2006, Bistrița, pp. 13–18.

de moștenire și cap. 9 despre testamente, cap. 13 despre succesiunea legitimă și despre moștenitorii legitimi), în 1854 (*Patenta imperială despre procedura judecătorească în cauze necontroverse* emisă de Francisc Iosif I la 9 august 1854), în 1874 (*Legea XXXV* despre notarii publici), în 1876 (*Legea XVI* despre testament), în 1894 (*Legea XVI* despre procedura de moștenire).

Patenta imperială din 9 august 1854 împărțită în 7 capitole și 293 articole era valabilă în toate țările imperiului în afară de confiniile militare¹⁵. Legea viza procedura judecătorească în cauze necontroverse, într-un mod uniform cu prescripțiile *Codului civil austriac*. Elaborată în capitala imperiului, patenta descria în cele mai mici detalii procedura de îndeplinit la „conscrierea cazului de moarte”. Procesele de succesiune numite și „cauze de ereditate” se deschideau prin „conscrierea cazului de moarte”.

O etapă importantă a succesiunii o reprezenta redactarea inventarului de avere rămasă după decedat. Formularul tipizat al inventarului averii în stare activă și pasivă este anexat *Patentei* prin formularul nr. 2, elaborat pe baza art. 110 din legea 208/1854. Urma apoi „cartea de împărțire a averii” completată prin formularul nr. 6 conform art. 168, inclusiv starea pasivă și starea activă, respectiv „conspectul final” în formularul nr. 7/art. 172, „documentul de punere în posesie” în formularul nr. 8/art. 174 și „cartea orfanală” în formularul nr. 9/art. 186¹⁶.

Procesul de întocmire a inventarelor avea loc în prezența reprezentanților judecătoreiei – jude, notar comunal și doi martori – și a moștenitorilor decedatului. Bunurile mobile și imobile se inventariau sub atenta supraveghere a autorităților legale, care aveau rolul să cerceteze toate documentele rămase după decedat și să discute cu moștenitorii și rudele apropiate. După ce se înscriau bunurile în inventar se adăuga, după caz, un extras din coala de moșie în care se preciza felul culturii – arătură, grădină, vie, pășune, pădure, etc.

¹⁵ *Patenta imperială din 9 august 1854 privind procedurile civile necontencioase*, „Buletinul Guberniului Provincial pentru Marele Principat Transilvania” (în continuare *Patenta, 1854*) cursul anului 1854, secțiunea I, mănunchiul XIII, estrădat și trimis la 30 decembrie 1854, p. 546.

¹⁶ *Patenta, 1854*, p. 619, 624, 626, 628, 631, 637, 638, 639.

Doi „prețuitori” aveau sarcina să evalueze obiectele după cea mai bună știință și conștiință, fără părtinire. Spre exemplu, pentru lăsământul lui Nechita Rauca din Maieru s-au desemnat „prețuitorii” Leon Horga și Vasile Avram, respectiv „prețuitorii” Toader Onigoaie și Iosif Nistor pentru averea lui Dumitru Tomuța, văduv de 85 ani. Erau experți care cunoșteau bine bunurile pe care le evaluau, la fel ca și Ioan Avram și Vasile Rebrîșorean, evaluatori pentru averea lui Scridon Sângeorzan, văduv de 76 ani din Maier. Când apăreau neînțelegeri între moștenitori, experții-evaluatori se puteau deplasa pe hotar să vadă respectivele parcele de pământ atunci când stabileau prețul pământului.

Se lua în considerare faptul că în funcție de prețul bunurilor imobile se stabileau taxele plătite pentru acestea conform legii. Toată averea mobilă și imobilă se conscria amănunțit, după rubricatura inventarului. La sfârșit se mai scriau încă o dată sumele principale și se adunau într-o sumă totală. Pentru redactarea inventarului se plăteau 2 florini. Pe fiecare inventar trebuiau aplicate timbre în valoare de 36 creițari.

Cu ușurință se poate calcula timpul scurs între deces și redactarea inventarului de avere. De obicei varia de la caz la caz. Cele mai multe dintre inventarele analizate s-au întocmit între o lună și cinci ani. Dar am întâlnit și excepții: succesiunea după Pavel Cotoc împușcat de unguri în Șieuț în martie 1849 s-a făcut la data de 6 noiembrie 1865, adică după 16 ani¹⁷. În inventarul de avere se menționează că toată averea mișcătoare au jefuit-o ungurii și prin urmare, n-a mai rămas nimic. Singurul venit înregistrat (387,20 florini) provenea de la moșia grănicerească. Altă situație aparte am întâlnit în cazul lui Teodor Monda, cancelist districtual în Năsăud. Inventarul de avere după fiul cantorului Ion Monda s-a făcut chiar în ziua decesului, la 6 martie 1869¹⁸.

Majoritatea inventarelor se întocmeau după șeful gospodăriei, deci după un bărbat. Apar și inventare după averea femeilor: lăsământul Mariei Nașcu născută Găina, soția directorului fondurilor școlare năsăudene, Vasile Nașcu,

¹⁷ Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale (în continuare S.J.B.-N.A.N.) Fond *Sedria generală a districtului Năsăud*, dosar XXXVII/4, f. 13.

¹⁸ *Ibidem*, dosar CV/6, f. 19.

decedată la 19 septembrie 1866 în vârstă de 41 de ani. În inventarul executat două zile după moartea soțului (4 octombrie 1867) se descria casa de piatră, acoperită cu șindrilă, cu două camere, bucătărie, cămară, pivniță împreună cu un ocol în mărime de 230 orgii evaluată la 500 florini.

Față de bărbat, femeia tinde să fie ignorată de analizele cantitative și calitative, poate și datorită evidentei subordonări a soției față de soț și a fiicei față de tată. Cu toate acestea, se remarcă în districtul Năsăud că femeile sunt în stare să-și câștige singure pâinea cea de toate zilele și să nu depindă economic de bărbat. Inventarul proprietăresei Gafina Cărbune de 38 ani, căsătorită a doua oară în Maier sau a proprietarei de casă Maria Ciocan de 45 ani căsătorită în Mititei demonstrează că femeile nu sunt lipsite cu totul de averi materiale, nici de cunoștințe practice. Poartă grija gospodăriilor, au spirit de inițiativă și cu timpul adună capital și resurse financiare substanțiale. La fel, vădulele Xenia Grapini de 65 ani din Rodna, Maria lui Toader Dranca de 60 ani, Ioana lui Simion Bica de 60 ani din Bistrița Bârgăului, Gafta lui Iacob Furcea, greco-catolică de 66 ani din Salva nu sunt ignorante sau primitive și nu fug de muncă, lăsând descendenților averi importante.

Din maldărul de documente, se găsesc și sunt bine conservate inventare ale tinerelor (Maria lui Ion Belliag, necăsătorită, de 17 ani), tinerilor (soldatul holtei în activitate, de 26 ani, Constantin Croitor, originar din Mijlocenii Bârgăului; Marțian Centroaie, june de 23 ani din Ilva Mare; David Georgiță, june de 20 ani din Salva) sau chiar copiilor (orfanul Solovăstru Feștilă¹⁹ decedat la vârsta de 16 ani, cu avere de 647,63 florini).

O particularitate a zonei este dată de inventarele după lăsămîntul cadrelor militare: sublocotenentul George Masieri, decedat în Spitalul Militar din Bistrița; locotenentul Istrate Burta de 45 ani căsătorit al doilea originar din Romuli; căpitanul pensionat Severus Hangea²⁰ necăsătorit originar din Maieru, fiu de preot greco-catolic, decedat la 42 de ani din cauza gutei.

¹⁹ Vezi infra doc. nr. 4 din Anexe.

²⁰ Daniela Deteșan (ed.), *Căsătorie și moștenire în Transilvania. Documente din a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Presa Universitară Clujeană, 2013, pp. 243–245.

Inventarul de avere, un indicator al patrimoniului

Inventarele oferă informații descriptive și estimative despre starea activă și starea pasivă (datoriile acumulate de-a lungul vieții, cheltuielile înregistrate cu prilejul înmormântării).

Primele care se înregistrează sunt sumele de bani păstrate în numerar. În inventarul după Teodor Monda la Capitolul I „În bani gata” s-au înscris 10,74 florini, adică 1 bancnotă de 5 florini 4 bancnote de 1 florin, 4 bancnote de 10 creițari, 12 bucăți de argint a 10 creițari, 12 bucăți de aramă a 1 creițar aflătoare într-un budilar²¹ mic de mână, cu mai multe împărțiri²². Averea mobilă se compunea apoi din „obligațiuni de stat austriece sau obligațiuni private, arenze și reusite de aur și argint (prețioase)”.

Inventarele reconstituie interiorul domestic și oferă date despre locuințe, mobilierul casnic și despre situația gospodăriilor țărănești. La Capitolul III, „Unelte de casă” sunt consemnate bunuri de primă necesitate, adică mobilă (masă, scaun, pat, lădoi, cuiere de agățat), ustensile și obiecte de uz casnic (farfurie, lingură, cană, blide, oale), unelte (car, plug de fier, grapă, secure, fierăstrău, sapă, lanț, găleată, lădoi, berbințe, butoi de curechi, căldare, coasă, lăzi, covată, sanie, ciubăr, coșuri de ținut bucate) și se includ detalii despre valoarea fiecăruia.

Garderoba cu diferite tipuri de haine bărbățești și femeiești se încadra la capitolul „Veșminte”. Modul cum se enumeră întreaga îmbrăcăminte deținută de Teodor Monda – șapte cămeși albe, purtate în preț de 7 florini, două perechi de izmene în preț de 30 creițari, una năframă albă de buzunar de 5 creițari, una pereche de mănuși negru-roșie de 10 creițari, una pereche de mănuși galbie de 20 creițari, una pereche de mănuși de iarnă de 20 creițari, un clop negru purtat de 20 creițari, un clop de paie galben, tivit, purtat de 10 creițari, un capot negru de iarnă purtat în preț de 4 florini, un capot scurt de 50 creițari, un laibăr negru de 20 creițari, un laibăr roșiatic vechi de 50 creițari, un laibăr din până albă de 1 florin, o pereche de pantaloni dintre care o pereche cu

²¹ Budilar = portofel.

²² S.J.B-N.A.N. Fond *Sedria*, dosar CV/6, f. 19.